

Företagande. Energi

Förutsägbarheten i processen är i dag obefintlig. Därför har Jan Littorin släppt alla förväntningar. "Jag har inga förhoppningar om att det här ska gå vägen", säger han.

Foto: Hans Dahlgren

ATL TV.
Jan Littorins
vattenkraftverk
www.atl.nu/tv



Han har kämpat med tillstånd för vattenkraft i flera år

Edsbruk.

Just nu råder stora oklarheter om den småskaliga vattenkraftens framtid. Processerna med att förnya miljötillstånden är stoppade av regeringen. Jan Littorin har lagt två års heltid på att förbereda sin ansökan om moderna miljövillkor men nu finns risken att tiden varit bortkastad.

Tanken svindlar när man ser den porlande Vindån vid Skillered kvarn. Det finns belägg för att vattenflödet just här användes som kraftkälla till en kvarn redan på 1400-talet. Sedan dess har flödet

omväxlande använts för kvarn- och sågverksamhet.

– Vattenkraftverket här byggde jag och min pappa 1987. 2008–2009 byggde jag om det till dagens utseende, säger Jan Littorin.

På fastigheten driver han en smidesverkstad och ett mindre hygesfritt skogsbruk. Dessutom är han alltså elproducent sedan snart 38 år.

Nätägaren vill ha miljonbelopp
Det är ett så kallat strömkraftverk utan möjlighet att magasinera vatten i en damm. I stället sitter här tre turbiner som kopplas in och ut beroende på flödet i

ån. Maxeffekten är 52 kilowatt.

– Men som elnätet är beskaffat nu håller vi oss till 37 kilowatt.

För att säkra upp till högre effekt vill nätägaren ha miljonbelopp. Den stora osäkerheten om den småskaliga vattenkraftens framtid gör en sådan investering ekonomiskt omöjlig. Likadant med den planerade utbyggnaden med ytterligare en turbin som skulle kunna dubbla produktionen.

– Det är förberett för en fjärde större turbin. Men den kommer sannolikt aldrig i drift så som framtidsutsikterna ser ut nu.

Tanken är att Vattenkraftens Miljöfond, finansierad av Sveriges

största energibolag, ska kunna stå för upp till 85 procent av utrednings- och anpassningskostnaderna kopplade till de nya miljövillkoren för vattenkraftverk i landet. Jan Littorin valde tidigt att stå utanför det systemet. De 15 procenten han skulle behöva betala själv för konsulttjänster skulle ändå bli mycket pengar. Senare visade det sig att även hans vattendom behövde förnyas, vilket fonden inte täcker. I stället har han gjort jobbet själv nu och då under sju års tid.

– Jag har lagt ungefär två heltdagar på det här. En stor del har varit administrativa

arbete. Dessutom har han kompletterat med fysiska åtgärder som underlättar för fisk att vandra uppströms förbi kraftverket och undvika turbinerna när de vandrar nedströms.

Komplicerad process

Just nu är ansökningarna för miljötillstånd pausade av regeringen till den 1 juli i väntan på att regelverket ska komma på plats. Jan Littorin har förberett allt.

– Det ligger färdigtryckt och klart.

I dag måste, precis som för de gigantiska vattenkraftverken i Norrland, en domstol slå fast vill-



I den bortre färan leds delar av åns vatten in i turbinerna under byggnaden. Vid den närmre huvudfåran har Jan Littorin gjort en öppning för att fisk lättare ska kunna vandra.



I dag finns tre turbiner som kopplas in och ut beroende på flödet i ån.



Den gamla huvudfåran och fåran som leds in till turbinerna är separerade ungefär 75 meter innan de möts igen nedströms.



Redan 2008 förbereddes kontrollskåpet för en fjärde turbin på 75 kilowatt men den har inte installerats.



Just här produceras för tillfället med effekten 12,4 kilowatt. Totalt produceras omkring 300 000 kilowattimmar per år.

koren för de små vattenkraftverken. Olika myndigheter och parter har då förslaget på remiss och även möjlighet att överklaga. Parterna tolkar regelverk på olika sätt och processen blir ofta komplicerad, utdragen och dyr.

Jan Littorin menar att den rigorösa processen hör till en svunnen tid då kraften i små åar var viktig att kunna exploatera för samhällsutvecklingen.

– I dag är ju en sådan rigorös process helt irrelevant. Jag tycker att den skulle kunna sluta hos länsstyrelsen. Jag menar, länsstyrelsen fattar ju andra beslut som är

mycket större och farligare än det här.

Finns det någon ekonomi i ett sådant här kraftverk?

– O ja. Det gör det absolut. Den skulle nog också tåla kostnaden för en sådan här provning. Men förut-sägbarheten i en sådan här process är fullständigt borta. Om jag från starten hade vetat det jag vet nu skulle jag ha valt att lägga ner.

ATL har sökt Klimat- och näringslivsdepartementet.

Hans Dahlgren
010-184 40 97
red@atl.nu



Oklar framtid för småskalig vattenkraft

Den småskaliga vattenkraften lever just nu i ett juridiskt vakuum. Ingen vet vad som kommer att hända.

Småskaliga vattenkraftverk må på papperet inte producera någon stor andel av de kilowattimmar som används i Sverige men ur ett beredskapsperspektiv kan de ha stor betydelse för närområdet. Många är nämligen förberedda för ödrift och kan ge ström även om det större elnätet ligger nere. Dessutom är produktionen som störst den tid på året då solkraften ligger nere.

– En kall vinterdag står småskalig vattenkraft för 14 procent av produktionen i södra Sverige, säger Gustaf Hellström, ordförande i Svensk Vattenkraftförening.

De flesta av de nästan 2 000 småskaliga vattenkraftverken i landet är över 40 år gamla. För att följa EU:s vattendirektiv har det länge varit känt att miljövillkoren för varje enskilt vattenkraftverk måste moderniseras. Det sker genom att ägaren ansöker om omprövning i domstol. Framst handlar det om att det vid behov ska finnas fria vandringsvägar för vattenlevande djur men ambitionen i den nationella planen som finns för detta är att både ekosystem och elsystem ska må så bra som möjligt.

Ansökningar har pausats

Det har visat sig vara en svår avvägning. Prövningarna för nya miljövillkor hotade att få större påverkan på elsystemet än vad som var acceptabelt enligt målsättningen. Enligt Vattenkraftens miljöfond har hittills 29 domar vunnit laga kraft. Av dessa har 19 kraftverksägare sedan ansökt om avveckling. Regeringen pausade i december 2022 ansökningarna för att fastställa miljövillkor och de är fortfarande pausade medan man ser över regelverket.

Olika myndigheter och aktörer ser olika på hur regelverk ska tolkas. Det har också gjort processerna svåra och långsamma.

– Om man tittar på hur många domar som vunnit laga kraft, och drar ut linjen, kommer omprövningarna att ta 184 år, säger Gustaf Hellström.

Dessutom kostar processerna massor av pengar. I en överenskomme med regeringen har de stora energibolagen i Sverige satt av 10 miljarder kronor i "Vattenkraftens miljöfond" som kraftverksägare kan söka pengar från. Fonden kan finansiera 85 procent av både det administrativa arbetet med miljövillkoren och fysiska åtgärder vid kraftverken.

– Fortsätter vi som nu kommer vi att bränna merparten på processande i domstol i stället för att vidta miljötåtgärder, säger Gustaf Hellström.

Han efterlyser nu tydligare regelverk så att alla parter lättare kan komma överens i det förarbetet



Gustaf Hellström, ordförande i Svensk vattenkraftförening.
Foto: Göran Berglund



Johan Bladh, Energiföretagen.
Foto: Energiföretagen

Fakta. Bakgrund

- Det hela handlar i grunden om en anpassning till EU:s vattendirektiv. Eftersom vattenkraft påverkar miljön vid vatten påverkas även kraftverken av vattendirektivet.
- Framför allt kan kraftverk ha inverkan på fiskars möjlighet att vandra upp och ner längs åar och älvar. Inte minst den utrotningshotade ålen anses vara påverkad av de hinder som kraftverken utgör.
- En annan del av diskussionen handlar om gamla dämmen som skapat nya funktioner mot översvämningar, nya ekosystem, miljöer med möjligheter till strandnära boende och verksamheter. Om dammar ska rivas för att gynna ett visst intresse påverkas därmed andra intressen.
- 2020 klubbades en nationell plan för omprövningar av miljövillkor för vattenkraftverk. Omprövningarna skulle ske under 20 års tid.
- Tanken var att påverkan på elsystemet skulle vara på en "acceptabel" nivå. Men strax efter det att de första ansökningarna kunde lämnas in i februari 2022 invaderade Ryssland Ukraina, vilket orsakade en energikris. I december 2022, när elpriserna var på rekordnivåer, stoppade den då nya Tidöregeringen alla prövningar med motivationen att alla kilowattimmar behövs. Man beförde att prövningarna skulle ge större än "acceptabel" påverkan på elsystemet och ville göra en analys och översyn.
- Efter det har pausen förlängts i flera omgångar. Det senaste beskedet är att de ska komma i gång den 1 juli i år.
- Enligt Havs- och vattenmyndigheten regleras mer än 40 procent av alla vattendrag och två tredjedelar av Sveriges sjöareal för kraftändamål.

som sker innan domstolen tar beslut. I grunden anser han att det är Sveriges tolkning och implementering av EU:s vattendirektiv som behöver ses över.

– Sverige är det enda land som river ut fungerande vattenkraft till följd av det här regelverket.

"Viktig för Sveriges elsystem"

Domstolarna måste i sina beslut förhålla sig till olika miljökvalitetsnormer. Dessa normer föreslås av vattenmyndigheterna och beslutas av deras vattendelegerationer.

– I praktiken ger detta vattenmyndigheterna stor makt över avvägningar mellan olika samhällsintressen. Det är olyckligt eftersom dessa avvägningar i grunden är politiska, säger Johan Bladh på Energiföretagen.

Han menar att regeringen, i den översyn som nu pågår, behöver öka styrningen av vattenförvaltningen för att få till en rimlig och rättssäker avvägning mellan vattenmiljö och vattenkraft.

– EU:s ramdirektiv för vatten innehåller relativt stora möjligheter att göra politiska avvägningar inom respektive medlemsstat. Alla länder har olika förutsättningar och vattenkraften är mycket viktig för Sveriges elsystem.

Särskilt i södra Sverige menar han att den småskaliga vattenkraften spelar stor roll för lokal-

samhällen i närheten på flera sätt. – Den hjälper till att reglera vattennivån och vattenföringen i många sjöar och mindre vattendrag, vilket både motverkar översvämningar och torka. Den kan också ha stor betydelse i beredskapsställande.

Gustaf Hellström har själv ett vattenkraftverk med vattenmagasin utanför Nyköping och hoppas att det nya regelverket i större mån ska väga in andra nyttor, som möjligheter till beaktning från dammar och elberedskap.

– Vi kan lagra 1 miljon kilowattimmar i en damm och skulle kunna förse Nyköpings lasarett med el i tre månader, säger han.

Den stora osäkerheten som nu råder om den småskaliga vattenkraftens framtid gör att satsningarna hos kraftverksägarna är närmast obefintliga.

– Det hämmar investeringsviljan. Det finns utredningar som visar att man skulle kunna öka produktionen från 1 000 till 2 000 megawatt i befintliga anläggningar i södra Sverige. Det motsvarar ett stort kärnkraftverk.

ATL har sökt Klimat- och näringslivsdepartementet.

Hans Dahlgren
010-184 40 97
red@atl.nu